

Mustafa TERİN²
Hacer ÇELİK ATEŞ³

² Arş. Gör. AÜ. Ziraat Fakültesi Tarım
Ekonomisi Bölümü, mterin@atauni.edu.tr

³ Yrd. Doç. Dr. YYÜ. Ziraat Fakültesi Tarım
Ekonomisi Bölümü, celikha@yahoo.com

Çiftçilerin Örgütlenme Düzeyi ve Örgütlerden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği¹

A Study on the level of cooperation among the farmers
and their expectations from the associations: The case of
Van province

¹ Yrd. Doç. Dr. Hacer Çelik Ateş yöneticiliğinde Yüksek Lisans Öğrencisi Mustafa Terin tarafından yapılan "Van ilindeki Tarım Üreticilerinin Örgütlenmeye Bakışı ve Örgütlenmeye İlişkin Sorunları" konulu Yüksek Lisans tezinin bir kısmından özetlenmiştir. Araştırma Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından 2006-FBE-117 nolu proje ile desteklenmiştir.

Alınış (Received): 20.11.2009 Kabul tarihi (Accepted): 16.03.2010

Anahtar Sözcükler:

Tarımsal örgütler, üretici, tarım kooperatifleri, Van.

Key Words:

Agricultural organization, farmers,
agricultural cooperative, Van

ÖZET

Tarım sektörünün en önemli sorunlarından biri, üreticilerin örgütlü bir yapıda olmamasıdır. Tarımsal üretimde ürünlerin daha iyi değerlendirilebilmesi ve üreticilerin pazarda etkin olabilmeleri için örgütlü bir yapıda olması gerekmektedir. Araştırma, Van ilinde tarımsal üretimde bulunan üreticilerin örgütlenme düzeyini, örgütlenmeye bakışlarını ve tarımsal örgütlerden beklentilerini belirlemek amacı ile yapılmıştır. Araştırmanın ana materyalini 118 üretici ile yüz yüze yapılan anket verileri oluşturmaktadır. Elde edilen veriler SPSS paket programında khi kare bağımsızlık testi ve çok değişkenli analiz (MCA) yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan üreticilerin ortalama aile genişliği 9.1 ve ailelerin % 66.6'sı 6 çocuk ve üzerinde çocuğa sahiptir. Ortalama üretici yaşı 46.7 ve üreticilerin % 71.2'si 21 yıl ve üzeri deneyime sahiptir. Üreticilerin % 74.6'sı, Ziraat Odasına, % 27.1'i Tarımsal Kalkınma Kooperatifine, % 5.1'i Tarım Kredi Kooperatifine ve % 11.0'i Pancar Ekicileri Kooperatifine üyedir. Üreticilerin eğitim düzeyi ile tarımsal örgüte üye olmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır (p<0.05). Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine üye olan üreticilerin % 46.9'unun beklentileri gerçekleşmiş iken Ziraat Odasına üye üreticilerin % 75.8'inin beklentileri gerçekleşmiştir.

ABSTRACT

One of most important problems of agriculture sector is the fact that the producers in this sector are not well organized. The farmers need to be organized to be effective in the market and get a better price for their products. This study has been undertaken in Van Province in order to determine the level of farmer organization, farmers' attitude towards organizing and their expectation from the farmers' organizations. Data obtained from 118 face-to-face interviews using pre-arranged questionnaires constitute the primary material of the study. The data were analyzed using the SPSS program. Within the SPSS, Chi-square Multivariate Correspondence Analysis (MCA) techniques were employed. Farmers participating in the surveys have an average of 9.1 persons per household and 66.6 % of these families have more than 6 children. Average age of the farmers is 46.7; with 71.2 % of them having 21 or more years of experience in their field. 74.6 % of the farmers are the members of the Chamber of Agriculture, 27.1 % are the members of Agricultural Development Cooperative, 5.1 % are the members of Agricultural Credit Cooperative, and 11.0 % are the members of the Sugar beat Producers' Cooperative. There is a significant relationship between the level of education and the membership in a farmers' organization (p<0.05). It was determined that the expectations of farmers from a membership in Agricultural Development Cooperatives are fulfilled by 46.9%, while the expectations of the farmers from being a member in the Chamber of Agriculture are fulfilled by 75.8%.

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kırsal alan ve kırsal nüfus ülke kalkınmasını etkileyen önemli faktörlerdendir. Kırsal kesimde yaşayan nüfusun büyük bir bölümü geçimini tarımsal üretimden sağlamaktadır. Tarımsal üretimin kendine özgü özelliklerinden ve tarımsal üretimde bulunan işletmelerin büyük ölçüde küçük olmasından kaynaklanan sorunlar nedeni ile tarımda istenilen üretim ve gelir artışı sağlanamamıştır. Tarımda üretim, gelir ve refah artışının sağlanabilmesi için üreticilerin etkin bir şekilde örgütlenmiş olması oldukça önemlidir.

Örgütlenme çok farklı şekilde anlaşılabilir geniş bir kavramdır. Örgütlenme; ortak yaşama, birlikte hareket etme, işbirliği yapma ve kurumsallaşma (Rehber, 2009); belli amaçları yerine getirmek için düzenlenmiş rasyonel yapılar (Selznick, 1948); belirli amaca yönelmiş, önceden düşünülmüş yapılandırılan ve koordine edilen faaliyet sistemleri (Daft, 2004); benzer sorunlara sahip bireylerin sorunlarını çözmek için bir araya gelmeleri (Talim ve ark., 1981, İnan ve ark., 2005) ve daha geniş anlamda işbirliği, disiplin ve sorunları birlikte göğüsleme istek ve azmine sahip bir grup kişinin belirlenmiş bir hedefe ulaşmak için gerekli düzenlemeleri yapmak amacı ile belli kurallar çerçevesinde bir araya gelmeleri ile meydana getirilen bir sistem (Eraktan, 2001) olarak değişik şekillerde tanımlanabilir.

Türkiye tarımında örgütlenme ekonomik ve sosyal amaçlı örgütler ve mesleki amaçlı örgütler olmak üzere iki grup altında sınıflandırılabilir (Koçtürk, 1995, Rehber, 2009). Mesleki örgütler genellikle üreticileri mesleki olarak temsil eden, onların mesleki ve sosyo-ekonomik sorunlarını dile getiren bu konuda politikalar oluşturulmasına çalışan örgütler iken, ekonomik örgütler ise, esas itibarıyla üretim, girdi temini, işleme, pazarlama vb faaliyetleri yerine getiren daha çok ekonomik amaçlı örgütlenmelerdir.

Tarımsal üretimde örgütlenmenin temel amacı, tarım kesiminde verimliliği yükseltmek ve üretimden tüketim aşamasına kadar tarımsal ürünlerin değerlendirilmesini sağlayarak üreticinin gelirini ve pazardaki konumunu yük-

seltmektir (İnan ve ark., 2000). Bu amacı gerçekleştiren üretici örgütleri ise diğer yandan kırsal toplumun yaşam düzeylerini iyileştirmekte, kaynakları kıt olan üreticilerin gelirini arttırmakta ve böylece tarımsal gelişmeyi sağlamaktadır (İnan ve ark., 2005).

Az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de tarım ikili bir yapıya sahiptir. Tarımsal işletmeler küçük köylü işletmeleri barındıran geleneksel kesim ile büyük işletmelerin oluşturduğu ticari kesimden oluşmaktadır. Küçük işletmeler üretim girdilerini uygun koşullarla organize piyasalardan sağlayamadığı gibi ürünlerini de organize piyasalara uygun koşullardan satamamaktadır. Genel olarak organize piyasalardan ticari kesim yararlanmaktadır (İnan ve ark., 2000). Bu durum tarımsal kalkınmayı dolayısı ile ülke kalkınmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Tarımsal üretimde bulunan küçük işletmelerin ürünlerini değerine pazarlayabilmeleri, tarımsal üretimde kullandıkları girdileri uygun koşullarda alabilmeleri ve işletmelerini sürdürülebilir kılmaları ancak örgütlenme ile olasıdır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere tarımsal üreticilerin eğitilmesi ve bilgilendirilmesi örgütler aracılığı ile yapılmaktadır. Tarımsal örgütler kırsal alanda yaşam standartlarının arttırılmasında, sahip olunan kaynakların daha iyi değerlendirilmesinde, üreticilerin gelirlerinin arttırılmasında ve tarımsal gelişmenin sağlanmasında önemli araçlardan biridir (İnan ve ark., 2005). Üreticiler, geleneksel işbirliği ve yardımlaşma anlayışı içinde, sahip oldukları sorunların çözümüne bir ölçüde yardımcı olmak, bu konulardaki istek ve sorunları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek amacı ile örgütlenme gereğine ihtiyaç duymuşlardır (Yıldırım, 1994). Üreticilerin sorunlarını çözebilmeleri ve rekabet edebilmeleri birlikte hareket etmelerine ve örgütlü olmalarına bağlıdır.

Bu araştırmanın başlıca amacı, tarımsal üretimde bulunan üreticilerin örgütlenmeye bakışını ve örgütlerden beklentilerini ortaya koymaktır. Araştırma verileri Türkiye'nin doğusunda bulunan Van ilinden toplanmıştır. Bu kapsamda öncelikle üreticilerin sosyo ekonomik nitelikleri belirlenmiş ve üreticilerin sosyo ekonomik niteliklerinin örgütlenmede etkili olup olmadığı incelenmiştir. Bunun yanı-

sıra üreticilerin bölgede bulunan tarımsal örgütlere üye olup olmadıkları ve tarımsal örgüte üye olan üreticilerin üyesi oldukları tarımsal örgütlerden beklentilerinin gerçekleşme durumları da belirlenmiştir. Böylece elde edilen verilerle genelde küçük üreticilerin bulunduğu Türkiye’de Doğu Anadolu örneği ile üreticilerin örgütlenmeye bakışı, örgütlenmeden beklentileri ve örgütlenme düzeyleri ortaya konulmuş olacaktır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın başlıca materyalini Van ili Çatak, Erciş ve Özalp ilçelerinde tarımsal üretimde bulunan üreticilerden anket yoluyla toplanan birincil veriler oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada Tarım İl Müdürlüğü, Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Odası Van Şubesi kayıtları ve konu ile ilgili yapılmış diğer araştırma ve inceleme sonuçlarından yararlanılmıştır.

Araştırma alanı olarak Van İlini temsil edecek şekilde üç ilçenin seçimi, agro-ekolojik faktörler dikkate alınarak, her bölgeden bir ilçe tesadüfi olarak belirlenmiştir. Araştırma bölgesi olan Van ili, üç agro-ekolojik bölgeye ayrılmıştır (Çizelge 1). Bir agro ekolojik bölge iklim, arazi yapısı, toprak yapısı ve arazi örtüsüne göre belirlenmektedir. (Anonim, 2003)

Çizelge 1. Van ilinin agro- ekolojik bölgelere göre dağılımı.

Agro-Ekolojik Bölgeler		
I. Bölge	II. Bölge	III. Bölge
Erciş	Başkale	Bahçesaray
Edremit	Çaldıran	Çatak
Gevaş	Gürpınar	
Merkez	Özalp	
Muradiye	Saray	

Kaynak: Anonim, 2003.

Buna göre birinci agro ekolojik alt bölgeden Erciş, ikinci agro ekolojik bölgeden Özalp ve üçüncü agro ekolojik alt bölgeden Çatak olmak üzere üç ilçe tesadüfi olarak belirlenmiştir. Belirlenen ilçelerde köylerin seçimi Tarım il ve ilçe müdürlüğündeki yetkililer ile görüşülerek ilçeyi sosyo-ekonomik ve tarımsal üretim bakımından temsil edebilecek, ulaşım imkânlarının nispeten daha kolay olduğu köyler belirlenmiştir. Bu kapsamda her ilçeden 4 köy seçilmiştir. Örnek hacmi tarımsal üretimde bulunan 1180 adet tarım işletmesinin % 10’u alınarak 118 işletme olarak belirlenmiştir. Örnek sayısı, seçilen köylerdeki üretici sayılarına göre oransal olarak dağıtılmıştır (Cochran, 1977). Buna göre yapılacak anket sayıları ve bunların köylere göre dağılımı (Çizelge 2) verilmiştir.

Çizelge 2. Köylere ve ilçelere göre anket yapılan üretici sayısı dağılımı.

İlçeler					
Erciş		Özalp		Çatak	
Köyler	Anket yapılacak üretici sayısı	Köyler	Anket yapılacak üretici sayısı	Köyler	Anket yapılacak üretici sayısı
Ekiciler	2	Sağmal	17	Uzuntekne	28
Y.İşıklı	7	Kırkçalı	8	Korulu	17
Kadirasker	4	Boyaldı	3	Görentaş	13
Nişancı	3	Mollatopuz	4	Onağıl	12
Toplam	16	Toplam	31	Toplam	71

Araştırma sonuçları mutlak ve oransal dağılımlar olarak verilmiştir. Ayrıca ilgili veriler arasında Chi kare bağımsızlık testi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra ilgili değişkenler arasında Multiple Correspondence Analysis (Çok Değişkenli Uyum Analizi) (MCA) testi uygulanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

SOSYO-EKONOMİK NİTELİKLER

Üreticilerin sosyo ekonomik nitelikleri ve tutumları üreticilerin organizasyonlarla olan ilişkilerinde ve organizasyonların başarısında önemli bir role sahiptir (Bhuyan, 2007). Araştırmada aile genişliği 3 kişi ile 25 kişi

arasında değişmekte ve ortalama aile genişliği 9.1'dir. Üreticilerin % 8.8'i 1-2 çocuğa sahip iken % 67.6'sı 6 ve üzeri çocuğa sahiptir (Çizelge 3). Araştırma alanında yapılan diğer çalışmalarda ortalama aile genişliği, 11.8 (Yıldırım, 1993) ve 5.8 kişi olarak (Acar, 2001) bulunmuştur. Kırsal alanlarda aile yapısı yeni düşünce ve tekniklerin kabulünde, çeşitli faaliyetlere katılmada bazen engel bazen de kolaylaştırıcı bir faktör olabilmektedir (Doğanca, 1983). Aile genişliği üreticilerin tarımsal örgütlere üye olmasına etkili değildir. Manisa yöresinde yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlar bulunmuştur (Doğanca, 1983).

Araştırmada ortalama üretici yaşı 46.7 ve üreticilerin % 37.3'ü 51 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır (Çizelge 3). Tarımsal örgüte üye olan üreticilerin % 12.2'si 22-30, % 15.3'ü 31-40, % 37.8'i 40-50 ve % 34.7'si 51 ve üzeri yaş grubundaki üreticilerdir. Amerika'da yapılan bir araştırmada kooperatife üye olan üreticilerin orta yaşlı üreticiler olduğu belirlenmiştir (Bhuyan, 2007). Araştırmaya katılan üreticilerin yaşları ile tarımsal örgüte üye olmaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0.05$). Gediz ve Nif Çayı havzalarında yapılan bir araştırmada da benzer sonuç bulunmuştur (Boyacı, 1993). Bunun yanı sıra bazı araştırmalarda üreticinin yaşı ile kooperatif ile olan ilişkileri önemli iken (Hakelius, 1999; Lind ve Akesson, 2005), bazı çalışmalarda bu ilişki önemsiz (Burt ve Wirth, 1990, Wadsworth, 1991) bulunmuştur.

Üreticilerin % 93.2'si bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetinde bulunmaktadır. Üreticilerin % 71.2'si 21 yıl ve üzeri deneyime sahip olup ortalama deneyim süresi 30.0 yıldır (Çizelge 3). Araştırmaya katılan üreticilerin tarımsal örgüte üye olmaları ile mesleki deneyimleri arasındaki ilişki anlamlı değildir ($p>0.05$). Bu sonuca göre üreticilerin mesleki deneyimlerinin tarımsal örgüte üye olmalarına etkili değildir. Üreticilerin % 51.7'si ilkökul, % 11.9'u ortaokul mezunudur (Çizelge 3). Üreticilerin büyük bir kısmının düşük eğitim seviyesine sahiptir. Amerika'da yapılan bir araştırmada meyve ve sebze üreticileri kooperatifine üye üreticilerin en az ilkökul diplomasına sahip olduğu

(Bhuyan, 2007), bir başka araştırmada üreticilerin % 58.0'nin ilkökul mezunu olduğu (Gray ve Kraenzle, 1998) belirlenmiştir. İlkokul mezunu üreticilerin % 81.9'u, ortaokul ve lise mezunu üreticilerin ise % 100.0'ü tarımsal örgüte üyedir. Üreticilerin eğitim düzeyi ile tarımsal örgüte üye olmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<0.05$). Bu sonuca göre üreticilerin eğitim seviyesi yükseldikçe tarımsal örgüte üye olma oranlarının arttığı söylenebilir. Diğer bir ifade ile eğitim seviyesi yüksek olan üreticilerde tarımsal örgütlere üye olma bilincinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

İşletme başına düşen ortalama arazi miktarı 62.7 dekadır. Araştırma alanında yapılan diğer çalışmalarda işletme başına düşen ortalama arazi miktarı, 94.8 da (Turan, 2000) ve 39.9 da (Yıldırım, 1993), olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan üreticilerin % 7.6'sı araziye sahip değildir. Tarımsal araziye sahip olmayan üreticilerin % 77.8'i herhangi bir tarımsal örgüte üye olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan üreticilerin % 33.9'unun 5000 YTL'den az (düşük), % 50.0'sinin 5001-10000 YTL (orta) ve % 16.1'inin 10001'den fazla (yüksek) gelire sahiptir (Çizelge 3). Yüksek gelir düzeyine sahip üreticilerin % 94.7'si orta gelir düzeyine sahip üreticilerin % 83.1'i ve düşük gelire düzeyine sahip üreticilerin % 77.5'i tarımsal bir örgüte üyedir. Tarım dışı gelir ailelerin toplam gelirleri içerisinde önemli bir pay almaktadır. Üreticilerin % 63.2'si tarım dışı gelire sahiptir. Tarım dışı gelire sahip üreticilerin % 23.0'ü köy koruculuğundan % 66.2'si de inşaat işlerinden gelir elde etmektedir. Aile nüfusunun geniş olması nedeni ile ailedeki gençlerin büyük çoğunluğu tarım dışı alanlarda çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak tarımsal üretimde ağırlıklı olarak eğitim seviyesi düşük kadınlar ve yaşlı erkekler çalışmak zorunda kalmaktadır. Gerek bölgede gerekse ülke genelinde kadınlara yönelik tarımsal yayım çalışmalarının yetersiz olduğu dikkate alındığında, tarımda kalan yaşlı erkekler nedeni ile tarımsal üretimin modern tekniklerden uzak, tamamen geleneksel yöntemlerle yapılmakta olduğu ve bu nedenle de istenilen gelir ve refah artışının sağlanamadığı söylenebilir.

Çizelge 3. Üreticilerin sosyo ekonomik nitelikleri.

Aile Genişliği	Üretici Sayısı	Oran (%)
2-4	9	7.6
5-7	37	31.4
8-10	43	36.4
11 ve üzeri	29	24.6
Toplam	118	100.0
Çocuk sayısı		
1-2	10	8.8
3-5	28	24.6
6-8	38	33.3
9 ve üzeri	38	33.3
Toplam	114	100.0
Yaş grupları		
22-30	14	11.9
31-40	20	16.9
41-50	40	33.9
51 ve üzeri	44	37.3
Toplam	118	100.0
Deneyim (yıl)		
1-5	5	4.2
6-15	15	12.7
16-20	14	11.9
21 ve üzeri	84	71.2
Toplam	118	100.0
Eğitim Durumu		
Okur-yazar değil	24	20.3
Okuryazar	11	9.3
İlkokul	61	51.7
Ortaokul	14	11.9
Lise	7	5.9
Üniversite	1	0.8
Toplam	118	100.0
Gelir Durumu		
5000 TL<(düşük gelir grubu)	40	33.9
5001-10000 TL (orta gelir grubu)	59	50.0
10001 ve üzeri TL (yüksek gelir grubu)	19	16.1
Toplam	118	100.0

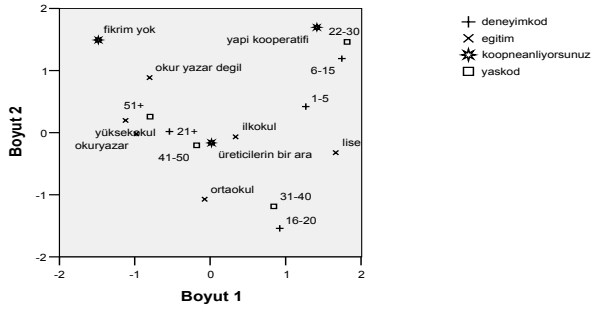
ÜRETİCİLERİN ÖRGÜTLENME DÜZEYİ VE ÖRGÜTLENMEYE BAKIŞI

Araştırmaya katılan üreticilerin % 83.1'i tarımsal örgüte üyedir. Bu sonuca göre örgütlenme düzeyinin oldukça iyi durumda olduğu söylenebilir. Ancak üreticilerin Doğrudan Gelir Desteği'nden (DGD) yararlanabilmeleri için Ziraat Odaları'ndan

üretici belgesi alma zorunluluğu bu oranın yüksek olmasında etkilidir. Görüşülen üreticilerin % 74.6'sı Ziraat Odasına üyedir. Görüşülen üreticilerin % 8.5'i Ziraat Odaları dışındaki tarımsal bir örgüte üyedir. Harran ovasında yapılan bir araştırmada üreticilerin % 39.36'sının üretici örgütüne üye olduğu belirlenmiştir (Karlı, 2001).

Araştırma kapsamında üreticilerin kaç adet tarımsal örgüte üye oldukları belirlenerek örgütlenme düzeyleri ve örgütlenme bilinçleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada üreticilerin % 68.4'ü bir tarımsal örgüte, % 23.4'ü iki tarımsal örgüte ve % 8.2'si üç tarımsal örgüte üye olduğu belirlenmiştir. GAP alanında yapılan bir araştırmada, üreticilerin % 58.0'inin bir üretici örgütüne, % 35.1'inin iki üretici örgütüne, % 5.2'sinin üç üretici örgütüne ve % 1.7'sinin dört üretici örgütüne üye oldukları (Karlı ve Çelik, 2003), Trakya bölgesinde yapılan bir araştırmada, üreticilerin % 14.4'ünün bir üretici örgütüne, % 85.6'sının ise iki ve daha fazla üretici örgütüne üye oldukları (İnan ve ark., 1999) belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre Van ilindeki tarımsal örgütlenme ile diğer bölgelerdeki tarımsal örgütlenme arasında sayısal olarak çok fazla bir farkın olmadığı söylenebilir.

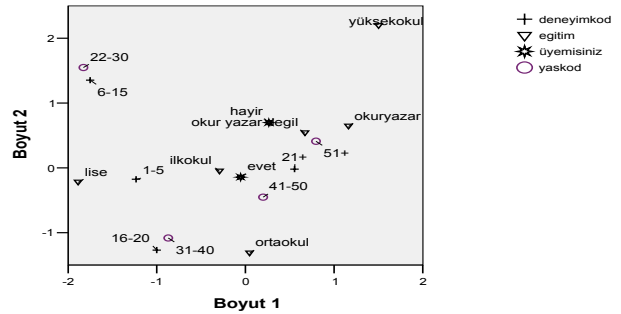
Araştırmaya katılan üreticilerin büyük bir kısmı % 90.7'si kooperatif denilince, tarımsal kalkınma ve birlik beraberlik anladıklarını belirtmişlerdir. Multiple Correspondence Analysis (MCA) analiz sonucuna göre, kooperatifi tarımsal kalkınma, birlik, beraberlik ve güç olarak anlayan üreticilerin, ilkokul mezunu, 41-50 yaş grubunda ve 21 yıl ve üzeri deneyime sahiptir.

Şekil 1. Çoklu uyum analiz diyagramı.

belirtmiştir. Bu sonuca göre üreticilerin örgütlenme konusunda istekli oldukları söylenebilir. Yine köylerinde kooperatif olmayan üreticilere kooperatif kurmak için neden girişimde bulunmadıkları sorulmuş ve üreticilerin örgütlenme konusunda yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Üreticilerin % 55.6'sı örgütlenme ve kooperatifleşme konularında yeterince bilgi sahibi olmadıkları için kooperatif kurma girişiminde bulunamadıklarını belirtmiştir. Bu durum üreticilerin örgütlenme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Amerika'nın Willamette Vadi bölgesinde yapılan bir çalışmada, birçok üreticinin kooperatifçilik konusunda bilgi sahibi olmadığını belirlenmiştir. (Burt ve Wirth, 1990). Kooperatife üye olma isteğinin yüksek olması üreticilerin birlikte hareket etme, birlikte karar alma ve örgütlü olma isteğine sahip olduklarını ve bu birlikteliğe gereksinim duyduklarını göstermektedir.

MCA analiz sonucuna göre, tarımsal örgüte üye olan üreticiler ilkokul mezunu, 21 ve üzeri deneyime sahip olan ve 41-50 yaş grubundaki üreticilerdir (Şekil 2). Bu sonuca göre; tarımsal örgüte üye olan ve kooperatif denilince kalkınma birlik beraberlik diyen üreticiler aynı sosyo ekonomik niteliklere sahiptir.

Şekil 2. Çoklu uyum analiz diyagramı.

Araştırmaya katılan ve köylerinde kooperatif olmayan üreticilere köylerinde kooperatif kurulacak olsa üye olup olmayacakları sorulmuş ve böylece üreticilerin örgütlenme istekleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada üreticilerin % 83.9'u kurulacak kooperatife üye olmak istediklerini

Araştırmada üreticilerin % 74.6'sının, Ziraat Odasına, % 27.1'inin Tarımsal Kalkınma Kooperatifine, % 5.1'inin Tarım Kredi Kooperatifine ve % 11.0'inin Pancar Ekicileri Kooperatifine üye oldukları belirlenmiştir (Çizelge 4) İzmir'in Çeşme ilçesinde üreticilerin % 55.4'ünün tarımsal amaçlı bir kooperatife, % 87.5'inin

Ziraat Odasına (Boyacı, 2000), Erzurum'da % 53.19'unun Tarım Kredi, % 20.21'inin Pancar Ekicileri Kooperatifine (Birinci ve Akin, 2008) üye olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada üreticilerin % 94.9'u gibi büyük çoğunluğu, tarımsal örgüte üye olmanın kendileri için faydalı olacağını düşünmektedir.

Yapılan khi kare analizine göre, örgütlenmenin faydalı olacağına inanma ile üreticilerin tarımsal örgüte üye olup olmamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Yani üreticiler tarımsal örgüte üye olmayı faydalı bulmakta fakat bu inançlarını uygulamaya geçirmemektedirler. Diğer bir ifade ile tarımsal örgütlere üye olmamaktadırlar.

Çizelge 4. Üreticilerin tarımsal örgütlere üye olma durumları.

Tarımsal Örgüt Türü	Üye		Üye Değil		Toplam	
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)
Ziraat Odası	88	74.6	30	25.4	118	100.0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	32	27.1	86	72.9	118	100.0
Tarım Kredi Kooperatifi	6	5.1	112	94.9	118	100.0
Pancar Ekicileri Kooperatifi	13	11.0	105	89.0	118	100.0

TARIMSAL ÖRGÜTLERDEN BEKLENTİLER VE BEKLENTİLERİN GERÇEKLEŞME DURUMU

Üreticiler farklı beklenti ve nedenlerden dolayı tarımsal örgütlere veya kooperatiflere üye olmaktadır. Üreticilerin kooperatiflere üye olmalarının en önemli nedeni, ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek veya finansal durumlarını daha iyi hale getirmektir. Bunların yanı sıra sosyal amaçlarını gerçekleştirmek içinde üreticiler kooperatiflere üye olabilmektedir (Hansen ve ark., 2002). Bu nedenle üreticiler farklı beklenti ve amaçları doğrultusunda farklı örgütlere veya kooperatiflere üye olmaktadır.

Araştırma bölgesinde Ziraat Odası'na üye olan üreticilerin % 62.4'ünün Ziraat Odasından herhangi bir beklentisinin olmadığı, % 29.6'sının üretici belgesi ve tarımsal konularda bilgi almak olduğu ve % 8.0'i üreticilerin haklarını koruma beklentisi içinde olduklarını belirtmiştir (Çizelge 4). Üreticilerin % 75.8'i Ziraat Odalarından beklentilerinin karşılanmadığını belirtmiştir. Türkiye genelinde yapılan bir çalışmada çiftçilerin % 65.3'ü Ziraat Odalarının kendileri için hiçbir şey yapmadığını (Rad, 1999), Manisa yöresinde yapılan bir başka çalışmada ise üreticilerin % 87.5'i Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin ve Ziraat

Odalarının faaliyetlerini yetersiz olduğunu belirtmişlerdir (Koçtürk ve Cebeci, 2003).

Araştırma bölgesinde Tarım Kredi Kooperatifine üye olan üreticilerin hangi beklentilerle üye oldukları incelenmiş ve üreticilerin % 83.3'ü düşük fiyattan girdi (gübre, tohum, yem vb) temin etmek ve % 16.7'si düşük faizle kredi almak beklentisi ile üye oldukları belirlenmiştir. Adana yöresinde yapılan bir çalışmada Tarım Kredi Kooperatifine üye olan üreticilerin % 50.77'sinin girdi, % 40.00'ının kredi temin etmek amacı ile üye oldukları belirlenmiştir (Yıldız, 1995). Tarım Kredi Kooperatifine üye olan üreticilerin % 83.3'ünün beklentilerinin gerçekleşmediğini belirlenmiştir. Adana yöresinde yapılan çalışmada da benzer (%81.5) sonuç bulunmuştur (Yıldız, 1995).

Araştırma bölgesinde Pancar Ekicileri Kooperatifine üye olan üreticilerin % 38.5'i ürün teslimi, % 61.5'i düşük fiyattan girdi temini ve pancar üretimi hakkında bilgi alabilme beklentisi içindedir (Çizelge 4). Ancak üreticilerin çok az bir kısmının % 15.4'ü beklentileri gerçekleşmiştir. Araştırmada üreticilerin Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinden beklentilerinin gerçekleştiği ancak Ziraat Odası, Tarım Kredi Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatifinden beklentilerinin gerçekleşmediği görülmektedir.

Araştırma bölgesindeki üreticiler Ziraat Odaları, Tarım Kredi ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinden beklentilerini gerçekleştiremez iken Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde bu durum farklılık arz etmektedir. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine üye olan üreticilerin % 46.9'u beklentilerinin gerçekleştiğini, % 21.9'u beklentilerinin gerçekleşeceğini düşünmektedir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifine üye olan üreticilerin % 46.9'u kooperatifin köylerinin kalkındırmasını, % 25.0'i üyelerine kazanç sağlamasını ve köyü kalkındırmasını, % 15.6'sı üyelerine kazanç sağlamasını ve % 12.5'i ürünlerini değerlendirmesini ve düşük fiyata girdi sağlamasını bekledikleri belirlenmiştir (Çizelge 4). İzmir yöresinde yapılan bir araştırmada üreticilerin % 60.98'i gelirini yükseltmek, % 9.76'sı köye yararlı olması için kooperatife üye olduklarını belirtmişlerdir (Arslan, 1996).

Çizelge 4. Üreticilerin üyesi oldukları tarımsal örgütlerden beklentileri

Ziraat Odasından Beklentiler	Üretici Sayısı	Oran (%)
Beklenti yok	55	62.4
Üretici Belgesi ve Tarımsal Konularda Bilgi Verilmesi	26	29.6
Üreticilerin Hakkının Korunması	7	8.0
Toplam	88	100.0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden Beklentiler		
Kazanç sağlaması	5	15.6
Köyü kalkındırması	15	46.9
Ürünleri değerlendirmesi ve düşük fiyata girdi sağlaması	4	12.5
Kazanç sağlaması ve köyü kalkındırması	8	25.0
Toplam	32	100.0
Pancar Ekicileri Kooperatifinden Beklentiler		
Ürün teslim edebilmek	5	38.5
Düşük fiyatlı girdi ve pancar üretimi ile ilgili bilgi	8	61.5
Toplam	13	100.0

Üreticilere iyi bir örgüt nasıl olmalı ve size ne tür hizmetler sunmalı? Şeklinde soru sorularak, üreticilerin bir örgütten beklentilerinin neler olduğu ortaya konulmuştur. Üreticilerin % 70.3'ü iyi bir örgütün kendi gelirlerini arttırması, düşük fiyata girdi sağlaması ve

ürünlerini pazarlaması gerektiğini belirtmiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Üreticilerin bir örgütten beklentileri.

İyi bir örgütten beklentiler	Üretici Sayısı	Oran (%)
Teknik bilgi ve eğitim	10	8.5
Üyelerinin gelirini arttırmalı, Üyelerinin ürünlerini pazarlamalı ve düşük fiyattan girdi temini	83	70.3
Üyelerinin gelirini arttırmalı, üyelerinin ürünlerini pazarlamalı ve düşük fiyattan girdi sağlamalı, güvenilir olmalı	25	21.2
Toplam	118	100.0

Araştırma sonucuna göre üreticilerin büyük çoğunluğunun bir örgütten beklentilerinin, gelirlerini arttırmaları ve düşük fiyata girdi temini olduğu söylenebilir. Aslında üreticilerin bu beklentilerinin, tüm tarımsal örgütlerin birer görevi olduğu açıktır. Üretici örgütlerinin faaliyetlerini uzun süre devam ettirebilmeleri ve verimli çalışabilmeleri için üyelerinin beklentilerini ne ölçüde karşılayabildikleri çok önemlidir (Karlı ve Çelik, 2003). Örgütler kendilerinden beklenen karşılayabildikleri oranda güçlü ve güvenilir bir örgüt olarak faaliyetlerine devam edebileceklerdir.

Kırsal kesimde tarımsal faaliyette bulunan üreticilerin genel anlamda eğitim seviyelerinin düşük olduğu dikkate alındığında üreticilerin tarımsal örgütlerden teknik bilgi ve eğitim hizmeti talep etmeleri üreticiler açısından çok önemlidir. Tarımsal örgütler tarafından üreticilere sağlanacak bilgi desteği ile üreticilerin daha bilinçli ve entansif üretim yapmaları sağlanabilecektir. Bunun sonucunda üretim artışı sağlanabilecek ve üreticilerin tarımsal örgütlere bağlılıkları ve destekleri artabilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bölgesindeki üreticilerin sosyo ekonomik özellikleri dikkate alındığında büyük çoğunluğunun orta yaşlı, ilkökul mezunu, düşük gelirli küçük işletmelerden ve geniş ailelerden oluştuğu görülmektedir. Elde edilen verilere göre özellikle eğitim düzeyinin örgütlenme konusunda çok etkili olduğu söylene-

bilir. Bunun için eğitim seviyesi yüksek ve genç üreticilerin tarımsal üretime katılması örgütlenme düzeyinin ve örgütlerin etkinliğini arttıracaktır. Tarımsal üretimde bulunan üreticilerin büyük çoğunluğunu eğitim seviyesinin düşük olduğu dikkate alındığında ve üreticilerin örgün eğitime katılmalarının zorluğu düşünüldüğünde tarımsal üretimde bulunan üreticilerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ancak yetişkin eğitimi olan tarımsal yayım ile olası olacaktır. Bu nedenle örgütlenme düzeyinin yükselmesi ve etkin bir örgütlenme için etkin bir örgütlenme yayımı gerekmektedir. Bu konuda ülkemizde tarımsal yayım konusunda en önemli kurum olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na ve özel danışmanlık şirketlerine önemli görevler düşmektedir.

Araştırma alanındaki üreticilerin örgütlenme düzeylerinin yeterli olduğu söylenemez. Üreticiler örgütlenmenin faydalı olacağına inanmakta ancak bunu uygulamaya geçirememektedirler. Bunun en önemli nedeni üreticilerin örgütlenme ve kooperatif kurma konularında yeterli bilgiye sahip olmamasıdır. Diğer bir nedende bölgedeki tarımsal örgütlerin üreticilerin beklentilerini karşılayamamalarıdır.

Buda üreticilerin tarımsal örgütlere ve örgütlenmeye olan bakışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Tarımsal örgütlerin üreticilerin beklentilerini karşılayamamasındaki en önemli sorun tarımsal örgütlerin, finansal ve üst örgütlenme konularında önemli sorunlarının olmasıdır. Bu sorunların çözümü için tarımsal örgütlenme konusunda ulusal bir politika belirlenmeli ve tarımsal örgütlenme ile ilgili strateji belgesi hazırlanmalıdır.

Üreticilerin farklı tarımsal örgüt tiplerine üye olmaları üreticilerin örgütlenme konusuna önem verdiklerini göstermektedir. Üreticilerin tarımsal örgütlere katılımları ne kadar yüksek olursa sorunlarının çözümü de o kadar kolay olacaktır. Üreticilerin tarımsal örgütlerden beklentileri ve beklentilerinin gerçekleşme durumları dikkate alındığında sadece Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine üye üreticilerin beklentilerinin gerçekleştiği görülmektedir. Üreticiler tarafından Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin beklentilerinin gerçekleşmiş olması bu kooperatifler açısından olumludur. Bu nedenle bölgedeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin sayısının ve niteliklerinin artırılması örgütlenme düzeyini ve etkinliğini yükseltebilecektir.

KAYNAKLAR

- Acar, İ. 2001. Mandıra İşleten Dönerdere Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ile Üyelerinin Ekonomik Yapısı ve Kooperatif Ortak İlişkileri (yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Anonim, 2003. İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi Van Tarım Master Planı. Van.
- Arslan, N. 1996. İzmir İli Torbalı Yöresinde Seçilen İki Köyde Tarım Üreticilerinin Köy Kalkınma Kooperatifi Şeklinde Örgütlenmelerine Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Araştırma (yüksek lisans tezi, basılmamış). Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Bhuyan, S. 2007. The People Factor in Cooperatives: An Analysis of Members' Attitudes and Behavior. Canadian Journal of Agricultural Economics 55(3): 275-298.
- Birinci, A. ve O. Akın. 2008. Erzurum İli Tarım İşletmelerinde Kooperatifleşme ve Sosyal Güvenlik Durumunun Tespiti Üzerine Bir Çalışma. Tarım Ekonomisi Dergisi 14(1): 31-36.
- Boyacı, M. 1993. Gediz ve Nif Çayı Havzalarında Bağcılık İşletmelerinin Tarımsal Bilgi Yönündeki Gereksinimleri ve Karşılanması Üzerine Bir Araştırma. (yüksek lisans tezi) Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Boyacı, M. 2000. Çeşme İlçesinde Çiftçilerin Tarımda Kalma Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No: 6, İzmir, 27.
- Burth, L. and M.E. Wirth. 1990. Assessing the Effectiveness of a Farm Supply Cooperative: A Comparison of Farmer and Manager Viewpoints. Journal of Agricultural Cooperatives 5, 17-26.
- Cochran, W.G. 1977. Sampling Techniques, 3rd Edition. John Wiley&Sons, New York.
- Daft, R.L. 2004. Organization Theory and Design. Ohio: South Western.
- Doğanca, M.Y. 1983. Batı Anadolu'nun İki Orman Köyünde Yayım Açısından Kooperatifleşme Olayı ve Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:469, İzmir, 142.
- Eraktan, G. 2001. Ortak Tarım Politikası. ATAUM Ders Notu.

- Gray, T.W. and C.A. Kraenzle. 1998. Member Participation in Agricultural Cooperatives: A Regression and Scale Analysis. (RBS Research Report 165). Department of Agriculture Rural Business Cooperative Service. Washington, DC: US.
- Hakelius, K. 1999. Farmer Cooperatives in the 21st Century: Young and Old Farmers in Sweden. *Journal of Rural Cooperation* 27(1): 31-54.
- Hansen, M.H. Jr., J.L. Morrow, and J.C. Batista. 2002. The Impact of Trust on Cooperative Membership Retention, Performance and Satisfaction: An Exploratory Study. *International Food and Agribusiness Management Review* 5, 41-59.
- İnan, İ.H., B. Gülçubuk, C. Ertuğrul, E. Kantürer, E.A. Baran, and Ö. Dilmen. 2000. Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi. *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi*, (I): 145-176. 17-21 Ocak Ankara.
- İnan, İ.H., İ. Kumkale, and O. Gaytancıoğlu. 1999. Trakya’da Kırsal Kesimin Örgütlenmesinde Tarım Kooperatifleri, Üretici Birlikleri ve Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin Rolü. *Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları*, No:91 Ankara.
- İnan, İ.H., M. Direk, B. Başaran, S. Birinci, and E. Erkmen. 2005. Tarımda Örgütlenme. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VI: Teknik Kongresi* 1133-1154. 3-7 Ocak. Ankara
- Karlı, B., and Y. Çelik. 2003. GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği. *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No:97*, Ankara.
- Karlı, B. 2001. Önder Çiftçi Projesi Modelinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma: Harran Ovası Örneği. *Türkiye Odalar Birliği*, Ankara.
- Koçtürk, O.M., and A.N. Cebeci. 2003. Türkiye’de Tütün Üretiminde Sözleşmeli Tarım:Manisa Örneği. *Türk Koop Ekin Dergisi* Sayı:26 33-38.
- Koçtürk, O.M. 1995. Türkiye’de Çiftçi Organizasyonlarının Genel Görünümü ve Ege Bölgesinde Seçilmiş Bazı İllerde Çiftçi Örgütlenmesi Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (doktora tezi, basılmamış). Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Lind, L.W., and E. Akesson. 2005. Pig Producers’ Choice of Slaughterhouse Cooperative or Investor-Owned? *International of Cooperative Management* 2(2):40-46
- Rad, S. 1999. Türkiye’de Ziraat Odalarının Yeniden Yapılanması Üzerine Bir Araştırma (basılmamış, doktora tezi).Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Rehber, E. 2009. Tarımda Örgütlenme ve Sorunları. <http://www.erekonomi.com/orgut.pdf> Erişim Tarihi: 04.06.2009
- Selznick, P. 1948. Foundations of the Theory of Organization. *American Sociological Review*,13: 25-35.
- Talim, M., T. Güneş, A. Çıkın, İ. H. İnan, ve M. Bektöre. 1981. Tarımda Teşkilatlanma. *Türkiye II. Tarım Kongresi Tebliğler Kitabı*, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Turan, A.N. 2000. Adilcevaz Aygır Gölü Yağmurlama Sulama Projesi Kapsamında Faaliyette Bulunan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi (yüksek lisans tezi).YYÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü Van.
- Wadsworth, J.J. 1991. An Analysis of Major Farm Characteristics and Farmers’ Use of Cooperatives. *Journal of Agricultural Cooperatives*, 6, 45-53.
- Yıldırım, H. 1994. Adana İli Seyhan ve Yüreğir İlçelerinde Tarım Sektöründe Mesleki Örgütlenme ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma (yüksek lisans tezi, basılmamış). Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Yıldırım, İ. 1993. Van İli Çatak İlçesinde Koyunculuk İşletmelerinin Üretim Ekonomisi ve Pazarlaması (basılmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldız, B. 1995. Aşağı Seyhan Ovasındaki Tarım Kredi Kooperatiflerinin ve Ortaklarının Sorunlarının Kuruluş ve Ortaklar Açısından Değerlendirilmesi (yüksek lisans tezi, basılmamış).Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.